

НАВЧАННЯ ДІЯЛЬНІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ТЕХНІЧНОГО ТЕКСТУ МАЙБУТНІХ ПРОВІДНИКІВ МІЖНАРОДНОГО СПОЛУЧЕННЯ

Постановка проблеми. Сьогодні, у період стрімкого розвитку науки і техніки, спостерігається гостра потреба в передачі великої кількості фахової інформації з інших мов, а отже, й у дослідженнях різних прийомів перекладу науково-технічної літератури. Так, у Програмі з англійської мови для професійного спілкування (2005) зазначається, що створення Європейського простору вищої освіти висуває складні завдання щодо збільшення мобільності студентів, більш ефективного міжнародного спілкування, легшого доступу до інформації тощо, а тому слід розвивати комунікативну компетенцію студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ) і ті стратегії, які їм необхідні для ефективної участі в процесі навчання та в тих ситуаціях професійного спілкування, в яких вони можуть опинитися. Сучасними міжнародними освітніми вимогами передбачається, що випускник ВНЗ – рівні С1 та С2 – за рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань освіти має володіти іноземною мовою на рівні, достатньому для безперешкодного спілкування з колегами. При цьому робиться наголос на необхідності навчання студентів не англійської мови для загальних цілей, а англійської мови для спеціальних цілей (Н. Ф. Бориско, В. Д. Борщовецька, Н. В. Зінуква, С. С. Коломієць, Е. В. Мірошніченко, О. П. Петрашук, Н. С. Саєнко, О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко, О. М. Устименко, Н. В. Ягельська та ін.).

І однією з основних проблем у досягненні високого рівня професійного спілкування іноземною мовою є вдосконалення навичок коректного перекладу з однієї мови на іншу.

Якість перекладу такого виду літератури значною мірою залежить, по-перше, від особливостей науково-технічної літератури і, по-друге, від рівня мовної та загальної науково-технічної компетенції перекладача. Оскільки існують різноманітні екстра- та інтралінгвістичні характеристики слова, здійснення перекладу навіть на лексичному рівні є зовсім непростим завданням. Науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі та проблеми для спеціаліста в цій науковій галузі, якому необхідно на професійному рівні спілкуватися з іноземними колегами. У мові науки і техніки ми маємо справу зі стабільним, інформаційно насиченим пластом лексики – термінологічними одиницями.

У попередній статті ми спробували надати мові її основного завдання – відображення процесу діяльності. Ми виділили елементи діяльності і досягли основної мети – зрозуміли суть змісту. Проаналізували етапи перекладу змістовного речення технічного тексту і дійшли висновку, що в російській, українській та англійській мовах місцезнаходження основних елементів діяльності в реченні – аналогічне відповідним членам речення, що спрощує процес перекладу. Але в сучасному світі цього замало, потрібна детальність. Згідно з цими дослідженнями, можемо говорити про чіткий взаємозв'язок між елементом діяльності і його синтаксичною роллю в реченні, що допомагає коректному перекладу на англійську чи українську мову.

Актуальність та необхідність такого дослідження зумовлюється тим фактом, що норми наукової мови з часом змінюються, відбувається значний вплив розмовного жанру, тяжіння до економії, стислості висловлювання. З цієї метою вживаються слова, що замінюють цілі речення або словосполучення, відповідники яких не існують в українській мові. Іноді автори англійських оригіналів вдаються навіть до вилучення таких повнозначних і самостійних частин мови, як іменник чи прикметник, тоді в українському

перекладі необхідно вдаватися до певних граматичних трансформацій, зумовлених нормами цільової мови. Тому переклад кожного речення окремо не розкриє зміст у повній мірі.

Наша стаття присвячена висвітленню та аналізу проблем блочного перекладу науково-технічних текстів українською та англійською мовою.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити лексичні та синтаксичні труднощі, з якими найчастіше зустрічається перекладач науково-технічної літератури, здійснити їх докладний перекладознавчий аналіз і встановити закономірності та особливості застосування прийомів їх передачі в англо-українському перекладі.

Для досягнення зазначеної мети дослідження були поставлені і вирішені такі **завдання:**

– проаналізувати діяльнісний підхід у блочному перекладі науково-технічної літератури;

– проаналізувати елементи лексичної та синтаксичної системи англійської та української мови, що становлять труднощі під час перекладу.

Загальновідомо, що для науково-технічної літератури характерним є використання великої кількості фахової лексики, що обумовлює значні труднощі у процесі перекладу. "Науково-технічна термінологія – широкий та інтенсивно розвинений шар лексики, що активно взаємодіє з іншими шарами словникового запасу мови, передусім із загальноживаною лексикою. Тому вивчення закономірностей утворення термінологічної лексики, її структури і семантики є одним із важливих завдань сучасної лінгвістики, зокрема і перекладознавства" [1, с. 37].

Перекладач у процесі перекладу постійно постає перед складним завданням обрати потрібний єдино правильний еквівалент. Для того, щоб впоратися з цим складним завданням, перекладач повинен не тільки добре орієнтуватися в тематиці тексту, але і добре знати особливості будови синтаксичної системи іншомовного тексту.

Виклад основного матеріалу. У науково-технічній літературі багато шаблонних, стереотипних фраз та словосполучень, багато готових стандартів. Їх знання та знання їх еквівалентів полегшує процес перекладу і дає можливість зосередитися на основному завданні – простежити послідовність викладення та досягти повного розуміння змісту тексту. Оскільки "...слово виступає основною одиницею мови, яка містить традиційно закріплені набір інформації" [1, с. 124], знання певної кількості слів є необхідною, але не єдиною умовою успішного оволодіння процесом перекладу.

Для перекладача науково-технічної літератури також особливо важливе знання предмета перекладу – він повинен орієнтуватися в тій предметній галузі, до якої належить призначений для перекладу текст. Під час перекладу потрібно правильно зрозуміти зміст речень, смислові відношення між реченнями та значеннями метатекстових елементів, що беруть участь в організації тексту. Природно, що частіше комплекс граматичних проблем перекладу пов'язаний із розумінням синтаксичної структури та морфологічного складу речень як мовних елементів, що є безпосередніми носіями предметної інформації.

Як відомо, англійська і українська мови належать не тільки до різних гілок індоєвропейської родини мов (перша – до германської, друга – до слов'янської), а й до різних структурних типів мов: перша – переважно аналітична мова, де граматичні відношення в реченні передаються вільними граматичними морфемами, а друга – флективна мова, де граматичні значення й відношення передаються за допомогою зв'язаних граматичних морфемфлексій. Саме розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій і становлять першу велику групу граматичних труднощів перекладу. Так, в українській мові немає артиклів, герундія, часових форм дієслова груп Continuous та Perfect. Складних підметових та додаткових інфінітивних конструкцій, а в англійській мові – дієприслівників, категорій роду іменників і прикметників тощо, певні відмінності існують у побудові речення на відміну від української мови, де Група підмета нерідко може міститися після групи присудка, в англійській мові порядок головних членів речення значно фіксованіший, що може вимагати перебудови речення при перекладі.

Друга Група граматичних труднощів перекладу пов'язана з різним обсягом змісту подібних у двох мовах форм і конструкцій. Так, форма теперішнього часу дієслова – присудка в українській мові відповідає за своїм змістом англійським відповідним формам Present Indefinite, Present Continuous та часткова Present Perfect, а форма родового відмінку українського іменника може відповідати за своїми граматичними значеннями англійській прийменниково-іменниковій конструкції *of + N* або формі загального відмінку іменника в пропозиції до іншого іменника.

Третю групу граматичних труднощів перекладу складають ті граматичні явища мови тексту оригіналу, що мають відмінні від відповідних граматичних явищ мови перекладу функціональні характеристики, наприклад, форми однини і множини іменника наявні і в українській, і в англійських мовах, однак форми конкретних іменників можуть не збігатися (англійське *evidence* вживається тільки в однині, але може перекладатися формою і однини, і множини).

Ще одна група граматичних труднощів перекладу складається з тих граматичних явищ, що мають різні частотні характеристики в англійській та українській науково-технічній літературі. Так, у першій частотність форм пасивного стану дієслова – присудка значно більша, ніж у другій, тому в перекладі такі форми нерідко доводиться замінювати на форми активного стану. Такі труднощі викликані розбіжностями в мовностилістичних нормах текстів мовами оригіналу й перекладу.

Певні труднощі для перекладачів-початківців становлять граматичні омоніми – формально тотожні граматичні форми або конструкції, що мають різне граматичне значення (наприклад, дієслово *to do* може вживатися як допоміжне дієслово у заперечувальних та питальних реченнях, дієслово – репрезентант попереднього дієслова та як смислове дієслово).

Ще одна група граматичних труднощів перекладу пов'язана з особливостями вираження членів речення у двох мовах, насамперед підмета і присудка. Наприклад, в англійській мові є так звані формальний підмет і формальний додаток, неможливі у структурі українського речення, тільки незначна частка англійських та українських висловлювань має ідентичну синтаксичну структуру та порядок компонентів і тільки в такому випадку англійські висловлювання можуть перекладатися відповідними українськими висловлюваннями без застосування граматичних трансформацій, такий переклад називається дослівним або послівним. Його слід відрізнити від граматично буквального перекладу, який є дослівним перекладом граматичної форми або синтаксичної конструкції, що порушує граматичні норми мови перекладу та /або жанрово-стилістичні норми наукової технічної літератури. За будь-якого об'єму словникового запасу, текст, який необхідно перекласти, буде містити незнайомі слова. Читач повинен бути готовим до того, щоб вміти визначити значення незнайомих слів у процесі перекладу, не вдаючись до використання словника. Для того, щоб вміти визначити значення незнайомого слова, необхідно навчитися використовувати контекст, знання словотвірних елементів та інші фактори, що впливають на переклад слова. Адекватний переклад змушує перекладача відмовитися від перекладу окремих слів, іноді цілих фраз із метою створення нового тексту з еквівалентним змістом і тотожною функцією. "Таким чином, елементарна відповідність перекладу оригіналу не може забезпечити необхідної точності перекладу. Ця відповідність призводить лише до збільшення кількості помилок у перекладі, які можна визначити як буквализми. Але в перекладі неприпустимою є й вільність, тому що еквівалентність смислів її повністю виключає. Варто відтворювати, а не копіювати" [4, с. 48]. Саме тому перекладачу варто пам'ятати, що слово поза контекстом не піддається адекватному і остаточному перекладу.

Виділяють загальний контекст та більш вузький контекст. Під загальним контекстом розуміють зміст конкретного речення та тексту загалом. Загальний контекст слугує ніби фоном, на якому визначається або уточнюється значення кожного слова. Під більш вузьким контекстом розуміють лексичне значення слів, пов'язаних у реченні з деяким словом, які уточнюють його значення. Для прикметника важливо враховувати лексичне значення

іменника, з яким він пов'язаний, наприклад: "heavy" – тонкий, але в словосполученні "heavy oil", позначає мастило; для дієслова, пов'язаного з прийменником, наприклад, "look" – дивитися, "look for" позначає шукати.

Для визначення значення прийменника важливо враховувати лексичне значення іменника, з яким він уживається.

Тому при обробці англomовного технічного тексту українським фахівцям необхідно дотримуватися такого алгоритму:

1) виділити головні елементи діяльності: предмет, процес, умови, продукт;

2) як було вже доведено, кожному елементу діяльності відповідає відповідний член речення і в українській, російській та англійській мовах це відношення однакове, тому правильно виділивши елементи діяльності, ми чітко можемо зробити синтаксичний аналіз, що дасть нам змогу конкретизувати переклад незнайомих слів або словосполучень;

3) робимо адекватний переклад (детальний або загальний), який необхідний в даній ситуації.

Як свідчить аналіз перекладів зі сфери науки та техніки, то, передусім, виникає питання обсягу відхилень та кількості варіантів, коли мова іде про поняття, які, в якості терміну, потребують точного опису і визначення в мові перекладу. Переклад принципово не може копіювати оригінал, а може лише повністю відтворювати його зміст у мові перекладу. Практика перекладу знає багато прикладів неперекладності, коли значення частково або повністю втрачається. Однак, за умови неперекладності окремих елементів мови, текст можливо перекласти. Вихідною ідеєю сучасного перекладознавства є принципова можливість перекладу будь-яких текстів з однієї мови на іншу. Коли еквівалентні відповідники мови-джерела та мови-перекладу відсутні, то переклад досягається інтерпретацією.

Висновок. Таким чином, проблема перекладу тісно пов'язана з проблемою взаємовідносин між словами та поняттями, з одного боку, та між системами понять в різних мовах, з іншого. Це дозволяє дійти висновку, що основний словниковий фонд – це головне, що є в словниковому складі мови, і саме контекст відіграє вирішальну роль у процесі перекладу науково-технічної літератури у процесі підбору необхідного слова.

Перспектива подальших досліджень: дослідження цієї статті є базовою основою для навчання фаховим дисциплінам іноземною мовою.

Список використаних джерел

1. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / В. В. Коптілов. – К. : Вища шк., 1982. – 166 с.
3. Латышев Л. К. Курс перевода (эквивалентность и способы ее достижения) / Л. К. Латышев. – М. : Международные отношения, 1981. – 248 с.
4. Лилова А. Введение в общую теорию перевода : монография / А. Лилова. – М. : Высш. шк., 1985. – 256 с.
5. Федоров А. В. Введение в теорию перевода / А. В. Федоров. – М. : Высш. шк., 1970. – 334 с.

Саркісова А. В.

Навчання діяльнісно-орієнтованого визначення змісту технічного тексту майбутніх провідників міжнародного сполучення

Розглянуто висвітлення та аналіз проблем блочного перекладу науково-технічних текстів українською та англійською мовою. Виявлено лексичні та синтаксичні труднощі, з якими найчастіше зустрічається перекладач науково-технічної літератури, здійснено їх докладний перекладознавчий аналіз і встановлено закономірності та особливості застосування прийомів їх передачі в англо-українському перекладі.

Ключові слова: блочний переклад, науково-технічна література, діяльнісний підхід, фахова інформація, перекладознавчий аналіз, лексичні та синтаксичні труднощі.

Саркісова А. В.

Обучение деятельно-ориентированного определения содержания технического текста будущих проводников международного сообщения

Освещены проблемы блочного перевода научно-технических текстов на украинский и английский языки. Выявлены лексические и синтаксические трудности, с которыми чаще всего встречается переводчик научно-технической литературы, произведен подробный переводоведческий анализ, в результате которого установлены закономерности и особенности применения приемов их передачи в англо-украинском переводе.

Ключевые слова: блочный перевод, научно-техническая литература, деятельностный подход, профессиональная информация, переводоведческий анализ, лексические и синтаксические трудности.

A. Sarkisova

Learning Activity-Oriented Definition of Technical Text Content for Future Conductors of International Communication

This article is devoted to the analysis of problems of block translation of scientific texts in English and Ukrainian. The author showed the lexical and syntactic difficulties which often encountered translator of scientific and technical literature. Detailed analysis of translation was made and established patterns and features of the methods of transmission in the English-Ukrainian translation.

Key words: block translation of scientific and technical literature, activity approach, technical information, translation analysis, lexical and syntactic difficulties.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2012 р.